

۹۹ درصد علم دنیا رایگان در اختیار ماست: با آن چه کرده‌ایم؟

من می‌توانم به شما قسم بخورم: یک نفر ایرانی از صبح تا موقع خواب، در عالم خیال چه خدمات‌های نمایان به وطن می‌کند، چه مجاهدت‌ها در دفاع نوع تصور می‌کند، چه تجارت‌های سودمند می‌نماید، چه زمین‌های بایر و ویران را آباد می‌کند، چه قنات‌های جاری قشنگی دایر می‌کند؛ لکن، همه خیال است، اساس نیست.

خاطرات تاج‌السلطنه

به‌کوشش مسعود عرفانیان، نشر تاریخ ایران، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۷۸

اخیراً گزاره‌های جالبی از آقای محرابیان، وزیر صنایع، نقل شده است که خیلی‌ها را به فکر فرو برده است؛ هریک به فکری:

- "چاپ مقالات در مجلات بین‌المللی فروش رایگان علم است ... که به صاحبان قدرت منتهی می‌شود."
- "متأسفانه در جامعه علمی نگاهی ایجاد شده، که به‌صورت نامحسوس و کاملاً سازماندهی‌شده، علم کشورها را به بهای بسیار ارزان به فروش می‌رسد."
- "... نظامات علمی در کشورهای مختلف مثل کشور ما تابع ضوابط غلط بین‌المللی قرار گرفته است که نمونه بارز آن همان چاپ اعضای هیئت علمی در مقالات ISI است."
- "با این کار، علم دانشمندان ایرانی و دانشمندان سایر کشورها در اختیار قدرتی قرار می‌گیرد که از این قدرت علیه همان کشور استفاده می‌شود."

بنده که در سال‌های گذشته سهمی در اعمال سیاست‌های تشویق پژوهشگران به انتشار در سطح بین‌المللی داشته‌ام از این گزاره‌ها بی‌واسطه بهت‌زده شدم؛ مگر می‌شود مدیران ارشد کشور ما این‌چنین فکر کنند؟ اولین فکر من این بود که عده‌ای می‌خواهند پیشرفت بلامنازع ایران پس از انقلاب را مخدوش کنند. اما نه! وزیر صنایع که این‌چنین فکر نمی‌کند! او هم مانند مدیران ارشد دیگر کشور رشد و توسعه ایران و عزت ایران را می‌خواهد. پس چرا اینگونه صحبت می‌کند؟

کمی تأمل مرا یاد پیچیدگی دنیای مدرن، پیچیدگی مفهوم علم مدرن، و نیز پیچیدگی رابطه میان علم، دانش فنی، و رشد اقتصادی و سیاسی کشورها انداخت. بسیار ممارست و زمان می‌خواهد که ما جهان

سومی‌ها ذهن‌های پیچیده پیدا کنیم و راه‌حل‌های بسیط برای مسئله‌های پیچیده مطرح نکنیم. مسئله ما ناتوانی در رشد صنعتی و تولید فناوری و برقراری رابطه میان علم و فناوری و تجارت و کسب و کار است. این مسئله بسیار پیچیده‌ای است که کمتر کشوری موفق به حل آن شده است. تمام کوشش خیرخواهان و ذهن‌های پیچیده ایرانی از ابتدای انقلاب تاکنون دستاوردهایی داشته است که شاهد آن هستیم، اما هنوز از آن راضی نیستیم. هنوز در این زمینه در ابتدای راه هستیم! پس اگر بعضی‌ها راه‌حل‌های ساده برای این مسئله پیچیده پیشنهاد می‌کنند تعجب نکنیم؛ اگر عیب‌های بخش خود را به حساب پژوهشگران دانشگاهی می‌گذارند ناراحت نشویم. اینها همه از روی خیرخواهی کسانی است که به پیچیدگی دنیای مدرن و مفاهیم آن عادت نکرده‌اند.

بگذارید این پیچیدگی‌ها را با چند سؤال و چند عدد بیان کنم: می‌دانیم علم نوین چیست؟ می‌دانیم دانش فنی چیست؟ می‌دانیم مالکیت معنوی چیست؟ می‌دانیم ایران چند مقاله بین‌المللی در سال منتشر می‌کند؟ می‌دانیم جهان، بیگانگان، و قدرت‌های بیگانه چند مقاله منتشر می‌کنند و در اختیار ما قرار می‌دهند؟ می‌دانیم چرا ما نمی‌توانیم از این علم بیگانگان به‌نفع خودمان و به‌نفع صنعت خودمان استفاده کنیم؟ می‌دانیم چرا دشمنان ما علم خود را رایگان در اختیار ما قرار می‌دهند؟ چرا وزات صنایع از این همه علم رایگان روی زمین ریخته به‌نفع کشور استفاده نمی‌کند؟

تولید علم جهانی در سال ۲۰۰۸ حدوداً ۲ میلیون مقاله بوده است. یک درصد آن می‌شود حدود بیست‌هزار مقاله! سهم ایران در سال ۲۰۰۸/۱۳۸۷ حدود ۱۶۰۰۰ یعنی کمتر از یک درصد بوده است! آمریکا به تنهایی ۱۸ درصد علم دنیا را در آن سال تولید کرده است و همه را هم تماماً در اختیار ما می‌گذارد! در اختیار ما می‌گذارد تا اگر توانستیم به فناوری تبدیل کنیم و به دنیا بفروشیم! چرا وزارت صنایع از این ۹۹ درصد علم دنیا برای تولید فناوری استفاده نمی‌کند؟ چرا ما در استفاده از این علم رایگان بر زمین ریخته ناتوانیم؟

وزارت صنایع برای استفاده از این ثروت انبوه چه تمهیدی اندیشیده است؟ به توبره کشیدن خاک ایران که هنر نیست! سیلیس را تنی ۱۰۰ دلار بفروشیم و شیشه اپتیک را بسیار گران‌تر کیلوئی ۱۰۰۰ دلار بخریم؟ مگر نه اینکه دو دانه شیشه عینک چند گرمی را به قیمت ۱۰۰ دلار می‌خریم! وزارت صنایع توضیح دهد چه کرده است! مگر همین دانشگاهیان نبودند که بیست سال پیش دانش فنی تولید شیشه اپتیک را در ایران به‌دست آوردند اما وزارت صنایع نه تنها کمکی به تولید این شیشه نکرد که مانع هم شد؛ هنوز هم راه باز است: این گوی و این میدان! خاک ایران را به توبره نکشیم؛ کارشناسان وزارت صنایع مثال‌های فراوان دیگری از این به توبره کشیدن خاک ایران دارند! انتشار مقاله‌های ISI را تقبیح نکنیم که این ره به جایی نخواهد برد! نه از ۹۹ درصد علم دنیا می‌توانیم استفاده کنیم و نه حتی از دانش فنی تولیدشده در ایران که به صورت مقاله ISI در نمی‌آید و دانشگاهیان با آن ارتقاء دانشگاهی هم نگرفته‌اند!

واقعیت این است که ما نه علم را می‌شناسیم، نه مفهوم دانش فنی را درست درک کرده‌ایم. آنچه کشورها و بنگاه‌های اقتصادی رایگان به کسی نمی‌دهند دانش فنی است نه علم! بنابر تعریف جدید، علم هنگامی علم است که در چارچوب "گفتمان علمی" به‌صورت ارائه مقاله در همایش‌های ملی و بین‌المللی و یا انتشار در

مجلات در "اجتماع علمی" مطرح و به بحث گذاشته شود، وگرنه هنوز علم نیست و تولید علمی تلقی نمی‌شود.

همکاران پژوهشی سخت‌کوش نگران نباشند. بی‌دغدغه به کار خودشان ادامه دهند و راه انتشار یافته‌هایشان را در اجتماع علمی ملی و بین‌المللی به هر صورت ممکن بجویند! ما باید این مرحله "مشق علم" را همراه با افزایش تولید مقالات ادامه دهیم، تا پس از گذر از این "دوره مشق" به مرحله تولید علم وارد شویم و با حضور بین‌المللی نقش خودمان را در جهان و وظیفه خودمان را نسبت به مردم کشورمان ادا کنیم. آینده ارزش این زحمات را درک خواهد کرد. و البته امیدوار باشیم نسل بعدی مدیران کشور ما هم به نقش خود بهتر واقف شوند و راه تولید دانش فنی و تجاری‌سازی این دانش را هموار سازند؛ از خود بصیرت نشان بدهند و بصیرت دیگران را با سپر ولایتی دفع نکنند!
والذین جاهدافینا لنه‌دیهم سبلنا.

رضا منصوری

تیرماه ۱۳۸۹